

PLAATSBEPALING VAN HET PSYCHOLOGISCH RAPPORT

1.1 GESCHIEDENIS VAN HET PSYCHOLOGISCH RAPPORT

‘Het schrijven van rapporten is niet de meest favoriete bezigheid van de psycholoog’, schreef Van Strien ruim veertig jaar geleden (Van Strien, 1966). Te oordelen naar het vrijwel ontbreken van publicaties over het rapporteren bij individueel psychologisch onderzoek, heeft hij zich voorzichtig uitgedrukt. De psycholoog lijkt zich liever toe te leggen op theorievorming en research dan te slijpen aan de kwaliteit van zoiets triviaals als een (advies)rapportage. De geschiedenis van het psychologisch rapport laat zien dat de psycholoog al heel lang worstelt met zijn meest tastbare product. Dit eerste hoofdstuk gaat in op de geschiedenis van het psychologisch rapport en de plaats die de rapportage momenteel inneemt (of behoort in te nemen) in het individueel psychologisch onderzoek.

In 1992 vierde het NIP (Nederlands Instituut van Psychologen, de beroepsvereniging van psychologen in Nederland) het feit dat honderd jaar geleden de wetenschappelijke psychologie in Nederland een aanvang nam. De praktische toepassing van de psychologie liet honderd jaar geleden nog even op zich wachten. Pas vanaf de jaren twintig in de vorige eeuw is er sprake van toegepaste psychologie, vooral op het gebied van personeelsselectie, reclame en beroepskeuzeadvies (Eisinga, 1978, p. 132). In 1927 werd het NIP als vereniging van praktiserend psychologen opgericht (toen nog NIPP). Blijkbaar waren er toen genoeg praktiserend psychologen werkzaam om een vereniging op te richten.

Tegen de tijd dat de psychologie in de praktijk werd gebracht moet ook het eerste psychologische rapport geschreven zijn. Een precieze geboortedatum van het fenomeen ‘psychologisch rapport’ is echter niet bekend. Dit wekt op zich geen verbazing, rapporteren heeft iets vanzelfsprekends dat geen verdere speciale aandacht in de (wetenschappelijke) literatuur lijkt te verdienen.

Van Lennep (1949, p. 4) noemt het jaar 1927 als geboortjaar van het Nederlandse psychologische (bedrijfs)rapport. Dat zal ongetwijfeld verband houden met de oprichting van het NIPP in dat jaar. Aangezien de eerste praktische toepassingen van de psychologie betrekking hadden op het bedrijfsleven, kunnen we aannemen dat het psychologisch rapport in Nederland niet veel ouder is dan tachtig jaar.

De publicatie van Van Lennep (1949) is een van de weinige Nederlandstalige verhandelingen over de psychologische rapportage. Van Strien (1964, p. 91) merkt in dit verband op dat de psychologie blijkbaar meer geïnteresseerd is in het verwerven van psychologische inzichten dan in de communicatie daarvan. In de recente psychologische literatuur, zowel in handboeken als in artikelen, wordt vrijwel geen aandacht besteed aan het communiceren van psychologische bevindingen over personen.

De verhandeling van Van Lennep geeft een blik in de keuken van de rapporterende (selectie)psycholoog in de jaren veertig. Het is interessant kennis te nemen van de problemen waarmee de psychologisch rapporteur zich in die tijd geconfronteerd zag. Temeer omdat de problematiek die hij behandelt in grote lijnen zo algemeen is dat ze ook nu nog de aandacht verdient.

Van Lennep stelt zich eerst de vraag waarom er gerapporteerd moet worden. Welk motief is er om te rapporteren? Hij vergelijkt de psycholoog met een keuringsarts (die indertijd actief was bij sollicitaties). Deze arts geeft een oordeel aan de werkgever: geschikt of ongeschikt, maar wordt niet ter verantwoording geroepen zijn conclusie voor een leek te onderbouwen. Er bestond in de medische wereld geen keuringsrapportage voor de opdrachtgever. Een psycholoog rapporteerde wél en volgens Van Lennep terecht. Hij ziet daar in verband met personeelsselectie drie redenen voor:

- a De psycholoog heeft behoefte de conclusie plausibel te maken.
De conclusies uit een onderzoek moesten zeker in de begintijd van de psychologie nader gemotiveerd worden. Waarom zou een opdrachtgever een psycholoog geloven die volstaat met de mededeling dat de kandidaat geschikt is voor een functie? De opdrachtgever wil deze conclusie onderbouwd zien. Hij wil een verantwoording voor de advisering in de rapportage.
- b De verantwoordelijkheid voor de keuze van een kandidaat wordt gedeeld met de opdrachtgever.
Het plausibel maken van de conclusie heeft ook voor de psycholoog voordelen. Door inzicht te geven in de persoonlijkheidsstructuur van de sollicitant kan de opdrachtgever zich een helder beeld vormen van de kandidaat voor de functie. Opdrachtgever en psycholoog komen op hetzelfde informatieniveau. De beslissing met betrekking tot aanname (of niet) is daardoor een gezamenlijke verantwoordelijkheid geworden: ‘De opdrachtgever werd op deze wijze eigenlijk ongemerkt medeplichtig gemaakt’ (Van Lennep, p. 4). Er is sprake van een gezamenlijke verantwoordelijkheid, omdat het psychologisch rapport in de personeelsbeoordeling altijd aanvullend is. De opdrachtgever heeft immers al een beeld van de sollicitant en de psycholoog wordt gevraagd hier een aanvulling op te geven. Tenslotte maakt de rapportage duidelijk in hoeverre de kandidaat al of niet geschikt geacht wordt voor de functie.
- c De rapportage geeft de mogelijkheid de functieanalyse te betrekken in het beeld van de kandidaat.
Dit is ten opzichte van de toenmalige medische keuringen een belangrijk punt. De rapportage schetst geen algemeen beeld over de psychische toestand van de cliënt, maar er wordt gekeken of de cliënt geschikt is voor een bepaalde functie, waarin verschillende taken voorkomen. De psychologische rapportage geeft een genuanceerd oordeel over de cliënt. Een algehele (on)geschiktheid is uiteraard

mogelijk maar doorgaans zal een kandidaat sterke en zwakke punten hebben die in het rapport aan de orde komen.

Van Lennep noemt in de problematiek met betrekking tot de psychologische rapportage enige andere punten die ook nu nog alle aandacht verdienen. Bijvoorbeeld de formuleringen die gekozen worden. Hij is voorstander van een helder taalgebruik en zou het liefst geen blad voor de mond nemen. Dit brengt volgens Van Lennep met zich mee dat een rapportage gesloten moet blijven voor de cliënt. Het is volgens hem ondoenlijk een rapport in een zodanige vorm te gieten dat het voor zowel werkgever als werknemer (sollicitant) acceptabel is. Van Lennep gaat er blijkbaar van uit dat hetgeen een opdrachtgever wil weten niet altijd in het belang is van de cliënt.

De tijdgeest is in de daaropvolgende jaren drastisch veranderd. Door de toenemende mondigheid van de psychologisch onderzochten gaat de psycholoog er nu van uit dat de cliënt wel tegen een stootje kan en de confrontatie met zichzelf aan moet durven. Het achterhouden van uit psychologisch onderzoek verkregen informatie is nu uit den boze. In 1949 dacht men daar blijkbaar anders over, de cliënt moest beschermd worden tegen al te confronterende uitspraken.

Het door Van Lennep aangehaalde dilemma heeft natuurlijk ook te maken met de onzekerheid van de praktiserend psycholoog in die beginjaren. Hij moest zich al veel verdedigen en hij moest zich waarmaken tegenover zijn opdrachtgever, de confrontatie met zijn cliënt vermeed hij liever.

Toch komt Van Lennep tot de conclusie dat het schrijven van meerdere rapporten over één cliënt onwenselijk is (gedoeld wordt op een rapport voor de opdrachtgever en een rapport voor de sollicitant). Het schrijven van twee rapporten is wellicht een oplossing voor de confrontatie met de cliënt, maar is ethisch verwerpelijk. Gezien de aandacht die hij aan dit onderwerp besteedt, zal dubbele rapportage in die tijd niet ongebruikelijk geweest zijn.

Het psychologisch rapport moet volgens Van Lennep ook voor de cliënt leesbaar zijn maar het doornemen van het rapport kan toch het beste met de samensteller (de psycholoog) geschieden. Het vrijgeven van een rapport betekent in zijn ogen niet dat met het rapport kan worden gedaan wat de eigenaar (de opdrachtgever) wil. Een psychologisch rapport hoort achter slot en grendel, en mag slechts in het bijzijn van een psycholoog gebruikt worden.

Het psychologisch rapport burgerde in de jaren vijftig en zestig verder in, maar regelmatig werd nog getwijfeld aan het nut van het schriftelijk psychologisch rapporteren. Kouwer (1957, p. 146) ziet zoveel problemen in de communicatie bij de schriftelijke psychologische rapportage dat hij concludeert: 'Indien mogelijk brengt men daarom tegenwoordig bij voorkeur het verslag mondeling uit... Er ontwikkelt zich zodoende een gesprek, waarin de rapporteur zijn verslag beter kan aanpassen aan de moeilijkheden en het niveau van de cliënt.'

Van Strien (1966, p. 284) ziet wel een perspectief voor een rapportloze toekomst, maar neemt aan dat het fenomeen voorlopig nog zal blijven bestaan. Na de jaren die verstreken zijn mag gesteld worden dat zijn 'voorlopig' nog even aanhoudt.

Na de jaren zestig zien we geen verwachtingen meer in de richting van een rapportloze toekomst. Het rapport is een resultante van de psychodiagnostiek, niet alleen voor de opdrachtgever maar ook voor de cliënt. De Zeeuw (1996, p.169) geeft aan hoe er in het algemeen gedacht wordt over de psychologische rapportage in de jaren negentig.

‘Het uiteindelijke doel van het psychodiagnostisch onderzoek is het advies, dat meestal gepaard gaat met een mondeling of schriftelijk rapport. Dit advies – ook al is het door anderen aangevraagd – is principieel bestemd voor de onderzochte persoon en moet voor zover het een volwassene betreft, of een jeugdige, met haar of hem in eerste instantie worden besproken.’

Het schriftelijk rapport lijkt hierbij een vanzelfsprekendheid. Hoewel het nog steeds voorkomt dat psychologische rapportages niet toegankelijk zijn voor de cliënt is het in het algemeen zo dat de cliënt inzicht en soms ook inspraak heeft in de psychologische rapportage.

De geringe aandacht in de psychologische vakliteratuur voor het psychologisch rapport als onderwerp van onderzoek en reflexie beperkt zich niet tot de Nederlandse situatie. De Amerikaan Tallent (1993, p. 2) laat de geschiedenis van de psychologische rapportage pas in 1946 beginnen. Het psychologisch rapporteren krijgt ook in de Verenigde Staten weinig aandacht. Hij citeert Taylor en Teicher (1946) die stellen dat ‘clinical psychology... appears to have given little systematic study to the manner in which test findings are organized and formulated to provide necessary records and to render the data easily and fully understood by professional associates’.

Tallent wijst erop dat de (klinisch-)psychologische rapportage in de loop van de jaren veranderd is. Er zijn daarbij trends aan te wijzen. In de Verenigde Staten werden in de jaren vijftig veelal diagnoselabels gevraagd van psychologen. In de jaren zestig was er meer vraag naar defensiemechanismen en de laatste jaren zijn het vooral problemen die opgelost dienen te worden.

Ook in Nederland zijn waarschijnlijk dergelijke bewegingen geweest, maar publicaties daarover ontbreken. We kunnen aannemen dat de psychologische rapportage gevoelig is voor allerlei trends in de psychologie.

Uit de voorbeelden van rapportage die Van Lennep (1949) geeft, is op te maken dat de rapportage in de begintijd vooral beschouwend was. Psychologische rapportages gaven vooral een brede schets van de persoonlijkheid. De relevantie van uitspraken met betrekking tot de geschiktheid voor een functie werd zeer ruim gezien. Uit de voorbeelden die Van Lennep geeft, blijkt dat literair talent zeker in het voordeel van de rapporterende psycholoog is. De literator Simon Carmiggelt was bijvoorbeeld enige tijd verbonden aan de Stichting voor de Psychotechniek in Utrecht als ‘redacteur’ (Van Strien & Dane, 2001, p. 113).

Dat hier in de loop van de tijd ook anders over gedacht werd, blijkt uit Bokslag e.a. (1958, p. 166) die stellen dat een psycholoog zich in de rapportage dient te hou-

den aan test- en observatiegegevens ‘anders zou hij zich niet onderscheiden van de leek op psychologisch terrein’. Bokslag toont zich meer voorstander van technische rapportages waar (in verband met personeelsselectie) geen ruimte is voor brede beschouwingen over de persoonlijkheid.

Uit de hiervoor aangehaalde literatuur is op te maken dat de psychologische rapportage zich ontwikkelde van een opzichzelfstaand oordeel naar een rapportage die een rol speelt in een proces. Aan een psychologisch onderzoek gaat een aanleiding vooraf, er wordt een vraagstelling geleverd en met de rapportage wordt iets gedaan. Dit alles hangt samen met de veranderende rol van de psycholoog. De psycholoog is niet meer de deskundige die een opzichzelfstaand advies kan geven, als ware het vanuit een ivoren toren. De psycholoog is steeds meer een deskundige in een veelal multidisciplinair samenwerkingsverband waarin een psychologische bijdrage gevraagd wordt. Het is niet voldoende een rapportage in de vorm van een persoonlijkheidsbeschrijving te geven. Het gaat erom een bijdrage te leveren aan een proces van probleemoplossing waarbij de psycholoog op een gegeven moment betrokken wordt.

Van een ivoren toren is geen sprake meer. De psycholoog presenteert zijn bevindingen beargumenteerd, maar vatbaar voor discussie, waarbij hij zich niet zal verschuilen achter een opmerking als ‘ik vind op grond van mijn deskundigheid, mijn ervaringen, mijn kennis van de psychologie dat...’. De psychologische rapportage is net als in de tijd van Van Lennep een verantwoording van het onderzoek dat gedaan is. Niet zozeer om aan te tonen dat je met psychologie meer kunt dan wellicht gedacht wordt, maar om een gefundeerde bijdrage te leveren aan beslissingsprocessen en de opdrachtgever te laten meedenken over de conclusies die de psycholoog trekt.

Daarmee heeft de rapportage een zwaardere taak gekregen. Alvorens een opdracht tot onderzoek te aanvaarden dient de psycholoog zich te realiseren in hoeverre hij een bijdrage kan leveren aan dat lopende proces. Voordat hij met rapporteren begint, zal hij zich moeten realiseren wat de gevolgen kunnen zijn van de uitspraken die hij doet in dat proces. Hij dient er tevens op te letten dat de rapportages niet op een verkeerde wijze gebruikt kunnen worden.

1.2 RAPPORTEREN, DIAGNOSTICEREN, TESTEN

Het psychologisch rapport is het resultaat van een psychologisch onderzoek (diagnostiek) dat vaak zwaar leunt op de uitslag van tests. Hierbij zijn in de loop der tijd vraagtekens gezet: waarom zou je rapporteren, en als je rapporteert waarom zou dit de resultante van psychologisch onderzoek moeten zijn en als je diagnosticeert waarom zou je dan tests gebruiken?

Daaraan zou de vraag vooraf moeten gaan: Wat is een psychologisch rapport? Met de opkomst van elektronische tekstverwerking, het gebruik van testsystemen waaraan rapportages gekoppeld zijn en de mogelijkheid gegevens van psychologen te verwerken in multidisciplinaire elektronische rapportages lijkt het psycho-

logisch rapport als zelfstandig medium achterhaald. Deze discussie moet binnen de psychologie nog gevoerd worden. Vooralsnog gaat het NIP, blijkens de Algemene Standaard Testgebruik (NIP, 2004), uit van een 'traditioneel rapporteren' waarbij de psycholoog auteur en redacteur is van een opzichzelfstaande individuele rapportage. Dat dit voor een deel ingehaald is door het gebruik van standaardtestinterpretaties (door middel van macro's), standaardrapporten gebaseerd op testuitslagen en geïntegreerde rapportages (als onderdeel van bijvoorbeeld een assessment of medisch dossier) doet hier niets aan af.

1.2.1 WAAROM PSYCHOLOGISCH RAPPORTEREN?

In het voorgaande werden al enkele redenen aangevoerd om een (schriftelijk) psychologisch rapport uit te brengen.

Een fundamentele reden om psychologisch te rapporteren is dat met de psychologie geen eenduidige uitspraken gedaan kunnen worden die in alle situaties geldig zijn. Een 'ja' of 'nee' is vaak niet mogelijk, een vraag aan een psycholoog leidt vaak tot een 'geclausuleerd antwoord' (Snijders, 1965) waarin allerlei voorwaarden staan waaronder de gedane uitspraken geldig zijn.

Er zijn ten minste vier redenen voor een psycholoog om te rapporteren: ter verantwoording aan de opdrachtgever (en de wetenschap), vanwege de verkoopbaarheid van het product, vanwege een effectieve communicatie en om de opdrachtgever te betrekken bij de conclusie.

VERANTWOORDING

Met een rapportage legt een psycholoog verantwoording af aan de opdrachtgever. Een psychologische rapportage kan niet volstaan met een conclusie en een verzameling onderzoeksresultaten (testresultaten, ruwe observatiegegevens en informatie uit gesprekken). De opdrachtgever wil begrijpen hoe de psycholoog tot de conclusie is gekomen, hij wil meedenken en overtuigd worden. Een psychologisch rapport moet een conclusie aannemelijk maken op grond van gegevens die in het onderzoek aangetroffen zijn.

In een rapport worden verschillende gegevens uit verschillende bronnen gecombineerd tot een sluitend verhaal waaruit een conclusie volgt. Behalve een verantwoording naar de opdrachtgever toe (hoe komt de rapporteur tot zijn conclusie) is hier sprake van een wetenschappelijke verantwoording. De regels van het psychologisch rapporteren volgen die van de wetenschappelijke rapportage, zodat een collega-psycholoog de conclusie eventueel kan verifiëren.

EEN VERKOOPBAAR PRODUCT

Indien de psycholoog niet in staat is een goed leesbaar rapport te schrijven, is alle moeite van een goed onderzoek tevergeefs. Het rapport is vaak het enig tastbare product dat de psycholoog kan laten zien aan de opdrachtgever. Faalt hij in dit pro-

duct dan faalt het psychologisch onderzoek op zichzelf, hoe nuttig het bijvoorbeeld ook voor de (onderzochte) cliënt zelf geweest kan zijn en welke vorderingen in het onderzoek of de therapie ook gemaakt zijn.

Voor de klantbewust werkende psycholoog is een goede rapportage daarom van groot belang. Een opdrachtgever wil ‘waar voor zijn geld’. Met een conclusie van enkele alinea’s, op zichzelf soms voldoende om een beslissing te nemen, neemt de opdrachtgever doorgaans geen genoegen. Daarom wordt bij een rapportage veel aandacht besteed aan de presentatie van dit psychologisch product.

Hierbij ontstaat tegelijkertijd een spanningsveld; hoever kan de psycholoog tegemoetkomen aan de wens van de opdrachtgever tot een aantrekkelijk product en tegelijkertijd voldoen aan wetenschappelijke en ethische standaarden.

EFFECTIEVE COMMUNICATIE

Mondeling rapporteren, een rapportage door middel van een simpel ja dan wel nee of een tabel mag snel lijken, maar zal nooit een effectief middel tot communicatie met de klant zijn. Het is gemakkelijk voor te stellen dat er problemen ontstaan. Heeft de opdrachtgever bijvoorbeeld goed begrepen wat de bevindingen van het onderzoek zijn? Door rapportage ontstaat er een document dat als naslagwerk gebruikt kan worden bij het nemen van de beslissing waarvoor de psycholoog werd ingeroepen.

BETREKKEN VAN DE OPDRACHTGEVER BIJ DE CONCLUSIE

Doordat er verantwoording afgelegd wordt over de conclusie, er een tastbaar product op tafel ligt en er de mogelijkheid is nog eens na te lezen hoe het advies tot stand kwam, zal de opdrachtgever zich betrokken voelen bij de uitslag van het onderzoek. Het advies komt hem niet meer ‘koud op z’n dak vallen’, maar hij heeft zich een gedachtegang eigen gemaakt die tot het advies leidt.

1.2.2 WAAROM EEN PSYCHOLOGISCH ONDERZOEK?

Het psychologisch rapport betreft de bevindingen van een psychologisch onderzoek. Een rapport over een persoon dat gebaseerd is op indrukken, autobiografische gegevens, meningen van derden enzovoort, kan een goed beeld geven van iemand (bijvoorbeeld een biografie), maar is geen psychologisch rapport.

De toepassing van psychodiagnostiek is bezig aan een comeback na een diepe val in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. In 1978 gaf Verhage de stand van zaken in de psychomedische diagnostiek weer. In die tijd was er sprake van een explosieve groei van het aantal psychologen: de nieuwe garde. ‘Voor deze garde was de diagnostiek onacceptabel. Zij strookte niet met hun idealen van gelijkheid. In het studiepakket van de psychologen werd het aandeel diagnostiek sterk teruggedraaid, zo het niet geheel verdween’ (Verhage, 1978).

Van deze houding van psychologen uit de jaren zeventig en tachtig heeft de praktijkpsycholoog lange tijd last gehad. Tot in de jaren tachtig was er een verwoede antidiagnostiek lobby die onder meer als argument aanvoerde dat de voorspellende waarde van diagnostiek in het niet zonk bij de voorspellende waarde van natuur- en scheikundige proeven.

De strijd in de psychodiagnostiek, alsmede de kwestie om wel of niet te testen, was vooral zo schadelijk omdat deze zich in de publieke pers afspeelde (waar het personeelsselectie betrof, zie bijvoorbeeld Jansen, 1979, p. 12). De psycholoog werd aangevallen, maar kon zich moeilijk verdedigen. Veel niet-psychologen moeten verbaasd hebben toegezien hoe psychologen onderling een strijd voerden over het boegbeeld van de praktische psychologie: de diagnostiek (met tests).

Toch was deze houding indertijd beslist niet algemeen onder (de nieuwe garde) psychologen. Psychologische uitspraken over personen die meer waard zijn dan een lekenoordeel zijn mogelijk. De diagnostiek kan een belangrijke bijdrage leveren aan een beslissingsproces en een vergelijking met de natuurwetenschappen gaat niet op.

Er dient wel rekening te worden gehouden met het onderwerp van onderzoek dat, anders dan bij de natuurwetenschappen, de neiging heeft om over het resultaat van het onderzoek mee te denken en daarmee weigert zich als willoos object van onderzoek te laten benaderen.

Hofstee (1974) toonde zich in dit verband voorstander van een 'dialectische benadering'. Werd het onderwerp van onderzoek in de klassieke psychologie (net als in de natuurwetenschappen) wellicht nog gezien als de derde persoon, in de dialectische benadering geldt dat de psycholoog met zijn resultaten niet alleen over maar ook met mensen praat. De cliënt is daarmee tweede persoon geworden.

Ten slotte is aan te voeren dat psychodiagnostiek tot doel heeft beslissingen te verbeteren en niet om beslissingen voor honderd procent juist te maken. Mensen onttrekken zich in hun gedrag nu eenmaal aan natuurwetten en geen psycholoog heeft de pretentie gedrag tot in details te voorspellen. In die zin is het psychologisch onderzoek en de daaropvolgende rapportage vooral te zien als een verbetering van een beoordeling.

1.2.3 WAAROM PSYCHODIAGNOSTIEK MET TESTS?

Het psychologisch onderzoek wordt vaak vereenzelvigd met de psychologische test. Een psychologisch onderzoek is echter meer dan een test (ook observatie, gesprekken en de verwerking van anamnesegegevens zijn bronnen voor een psychologische rapportage). Tests zijn echter wel het belangrijkste gereedschap van de psycholoog.

Het psychologisch onderzoek met gestructureerde schriftelijke tests is een van de eerste praktische toepassingen van de psychologie. De eerste tests werden in de Eerste Wereldoorlog in de Verenigde Staten ontworpen, om grote groepen rekruten efficiënt te kunnen plaatsen in het militaire apparaat.

Deze tests waren een succes, ze bleken grote voordelen te hebben boven individuele beoordelingen door middel van gesprekken en observaties. Het gebruik van tests nam in de decennia na de Eerste Wereldoorlog dan ook snel toe. In de jaren dertig van de vorige eeuw werden de schriftelijke tests in Nederland gangbaar. Na de Tweede Wereldoorlog waren tests niet meer weg te denken uit de psychologische praktijk (ondanks voornoemd dieptepunt in de jaren zeventig en tachtig). De voordelen van tests zijn als volgt samen te vatten.

EFFICIËNT EN GOEDKOOP

Door een testprocedure kan met betrekkelijk weinig inspanning veel informatie ingewonnen worden. Met het afnemen van een serie vragenlijsten bespaart een psycholoog zich vele uren werk (vergeleken met bijvoorbeeld interviews).

BETROUWBAAR

Van de verzamelde gegevens kan uitgerekend worden of ze over een langere periode geldig blijven. De zekerheid over de verkregen uitkomsten kan eveneens in een getal vastgelegd worden.

REPRODUCEERBAAR

Herhalingen van metingen zijn met tests gemakkelijk uit te voeren. Indien om wat voor reden dan ook (vooruitgang in een therapie bijvoorbeeld) een hermeting noodzakelijk is, kan dit probleemloos gebeuren.

CLIËNT AAN HET WOORD

Vooraf bij persoonlijkheidsvragenlijsten is de cliënt aan het woord. Met een persoonlijkheidsvragenlijst geeft de cliënt zonder tussenkomst van personen een beeld van zijn persoonlijkheid.

OBJECTIEF

De subjectieve indrukken van de psycholoog zijn ondergeschikt aan het verzamelde materiaal.

NORMEN

De score wordt uitgedrukt in een getal. Dit getal kan vergeleken worden met de getallen die in een bepaalde groep met de test gescoord zijn. Met een test is met grote zekerheid aan te geven of een cliënt, op welk kenmerk dan ook, hoog of laag scoort in een groep.

Deze voordelen vallen voor een groot deel samen met de kenmerken van een test (zie Drenth en Sijtsma, 1990, p. 20).

De eerste tests die gebruikt werden in de psychologie waren capaciteitentests, pas later werd de vragenlijstmethode voor persoonlijkheidsmeting populair. Behalve de objectieve tests werden (in Nederland) rond 1960 de projectieve technieken populair. Vooral door deze laatste tests, indien gebruikt in geval van personeelsselectie, werd de psychologische testpraktijk ter discussie gesteld.

Het kan niet onvermeld blijven dat tests in de tachtig jaar van hun bestaan terecht ter discussie stonden. Belangrijkste probleem was de lage voorspellende waarde. Dit probleem bestaat vooral bij individueel gebruik van tests in specifieke situaties; met het testen van groepen in standaardsituaties is nu eenmaal beter research te doen.

Het is overigens de vraag in hoeverre hier van een zwaarwegend probleem sprake is. De meeste uitspraken van psychologen over individuen zijn beschrijvend en niet voorspellend. Bovendien worden uitspraken over de toekomst doorgaans in globale termen gedaan, waarbij niet zozeer van onderzoek over de specifieke test gebruikgemaakt wordt als wel van onderzoek over de eigenschap die de test meet.

Bij beschrijvend (in tegenstelling tot voorspellend) gebruik van tests mag een lage voorspellende waarde niet als een onoverkomelijk bezwaar worden gezien. De tests zijn in zo'n situatie te vergelijken met een weegschaal. De (psychologische) weegschaal is tamelijk nauwkeurig, maar we kunnen met het gevonden gewicht moeilijk voorspellen hoe hard iemand zal lopen of welke gewichtgerelateerde ziekten hij zal ontwikkelen. Wanneer we alleen maar willen weten hoe zwaar iemand is (beschrijvende psychologie), is dit geen probleem. Uit de literatuur blijkt dan dat overgewicht tot allerlei problemen leidt en dit kan als voorspelling gebruikt worden voor zowel hardlopen als de ontwikkeling van ziekten.

Zeker is dat tests beslissingen kunnen verbeteren, vooral met betrekking tot personeelsselectie en diagnostiek. Voor psychotherapie is dat reeds geruime tijd geleden overtuigend aangetoond (zie voor een overzicht Wiggins, 1973).

De baten van tests zijn ook in de praktijk gemakkelijk uit te rekenen. Ingrediënten voor zo'n berekening zijn een voormeting, testonderzoeksresultaten en een naming.

Een (fictief) voorbeeld

Cliënten die hulp vroegen bij rouwverwerking worden na een intakegesprek verdeeld over een (dure) individuele en een (goedkopere) groepstherapie. Geconstateerd wordt dat op deze wijze in de individuele therapie 62 procent, en in de groepstherapie 59 procent met succes wordt behandeld. In verband met de kosten wordt niet meer dan twintig procent van de cliënten een individuele therapie aangeboden.